Аляксандр ЛУКАШАНЕЦ.

Алена АНІСІМ.

Ігар КАПЫЛОЎ.

Віктар ІЎЧАНКАЎ.

Ірына КАНДРАЦЕНЯ.

Ірына БУДЗЬКО.

Кацярына ГАНЧАРЭНКА.

Уладзімір КОШЧАНКА.

Фота Яўгена ПЯСЕЦКАГА.

агульнымі намаганнямі правапіс.by, напрыклад. Калі б у нашай прасторы быў такі інфармацыйна-даведачны партал, які б аб'яднаў усе крыніцы, усім было б нашмат прасцей, асабліва тым, хто хоча карыстацца мовай правільна.

Аляксандр ЛУКАШАНЕЦ:

— У нас яшчэ няма дастатковай культуры карыстання інтэрнэт-рэсурсамі. Бо там знаходзіцца столькі смецця, што адрозніць дакладную інфармацыю ад неправеранай (гэта датычыцца і правапісу, і ўжывання лексікі) вельмі складана. Так, тая ж gramota.ru добры рэсурс, але звычайны карыстальнік, чым корпацца ў слоўніках, якія прапануе гэты рэсурс, лепш набярэ тое, што яго цікавіць, у пошуку і возьме перш знойдзены варыянт, асабліва не сумняваючыся, правільны ён ці не.

Уладзімір КОШЧАНКА:

— Не ў тым праблема, што няма праверaных рэсурсаў, — яны ёсць. Няма жадання звяртацца да іх або элементарных ведаў. Людзі вельмі слаба арыентуюцца ў беларускім інтэрнэце. Нават студэнты філфака не ведаюць самых элементарных беларускіх рэсурсаў, якія б ім дапамаглі. Мы зрабілі даступную праграму праверкі беларускай арфаграфіі для Microsoft Office і некаторых іншых праграм. Нават калі прапануеш — адмаўляюцца ёй карыстацца: маўляў, мы ў іншай праграме працуем. Прасцей выдаць тэкст з элементарнымі памылкамі.

«Звязда»:

— Але гэта якраз той выпадак, калі трэба спадзявацца толькі на жаданне і свядомасць. Інакш адаб'еш ахвоту...

Алена АНІСІМ:

— Хачу абазначыць яшчэ адзін аспект, з якім напэўна, усе сутыкаліся. Людзі выстаўляюць патрабаванні да беларускай мовы, да беларускага маўлення як да эталоннага. «Чым гаварыць абы-як, лепш зусім не гавары». Гаварыць трэба бездакорна, хораша, прыгожа. Зразумела, што мы імкнёмся да ідэалу, зразумела, што падобныя патрабаванні адрасуюцца найперш публічнаму ўжыванню мовы — з вуснаў палітыкаў, культурных дзеячаў і г. д. Але ж варта разумець і тое, што патрабаванне жорсткае прыпыняе развіццё самой мовы.

Аляксандр ЛУКАШАНЕЦ:

— Адзін з парадоксаў існавання нашай мовы — сапраўды завышаныя патрабаванні да культуры ўласнага маўлення і пры гэтым недастатковая моўная кампетэнцыя. Адбываецца гэта таму, што многія з беларускай мовай упершыню знаёмяцца ў яе літаратурнай форме — пачынаючы вывучаць яе ў школе. У аднамоўным асяроддзі людзі спачатку вучацца гаварыць на мове, а пасля вывучаюць яе правілы. А ў нас атрымліваецца наадварот — мы ведаем правілы, але не ўмеем гаварыць і арыентуемся на літаратурную мову. Канешне, мы сёння павінны вітаць любое беларускамоўнае маўленне, няхай сабе і з памылкамі, але трэба проста ўсведамляць, што ёсць сітуацыі, дзе павінен ужывацца толькі літаратурны варыянт мовы.

Віктар ІЎЧАНКАЎ:

— Так, ёсць людзі, якія лічаць, што на мове трэба гаварыць эталонна. Але ёсць і іншы тыпаж людзей — яны не цікавяцца, не пытаюцца, не ніякавеюць, яны лічаць, што гавораць правільна, хаця гэта зусім не так.

Аляксандр ЛУКАШАНЕЦ:

— Гэта нармальная сітуацыя. Ёсць жа размоўная сфера мовы, дзе падобнае будзе дарэчы. Тая ж трасянка на сённяшні дзень, па сутнасці, пачынае выконваць функцыю гарадскога прастамоўя — і гэта таксама натуральна.

Алена АНІСІМ:

— Трасянка — гэта спроба паяднаць у адну мову дзве і зрабіць нейкі камфортны субпрадукт для ўласнага выкарыстання. Пры гэтым не ўлічваецца, што моўныя сістэмы ў нас, нягледзячы на роднаснасць моў, абсалютна адрозныя. А трэба арыентаваць на гэта дзяцей змалку: што ёсць беларуская мова, ёсць руская і яны розныя.

Аляксандр ЛУКАШАНЕЦ:

— Але трасянку мы не можам адмаўляць, таму што гэта натуральнае існаванне мовы ў двухмоўным асяроддзі. Яе ўжыванне пачне змяншацца толькі тады, калі пачне павышацца моўная кампетэнцыя, прычым і рускамоўная, і беларускамоўная.

Ігар КАПЫЛОЎ:

— І дзеля справядлівасці варта заўважыць, што, калі чалавек рускамоўны, нельга вывучыць мову, не прайшоўшы этапу трасянкі.

Ірына КАНДРАЦЕНЯ:

— У аснове ўсёй гэтай праблемы ляжыць моўная кампетэнцыя. Адукацыйны працэс на сённяшні дзень недастаткова забяспечвае гарадскога рускамоўнага вучня валоданнем правільнай беларускай мовай. Бо ўрок беларускай мовы адзін раз на тыдзень для гарадскога дзіцяці, якое больш яе фактычна нідзе не чуе, акрамя аб'яў у транспарце, — гэта вельмі мала. І як гэта дзіця зможа зарыентавацца ў тым, што ў падобных моў розныя сістэмы, калі яно абсалютна не падрыхтаванае? У сістэме школьнай адукацыі ў нас адносна беларускай мовы, на жаль, не забяспечана належная моўная практыка, якая павінна быць на самых розных узроўнях.

У 90-х гадах мову вучылі многія. Але там спрацоўваў прынцып абавязковасці — хутчэй псіхалагічны, чым юрыдычны. Чалавек сам для сябе ўсведамляў, што без ведання мовы ён можа не дасягнуць нейкіх вышынь у кар'еры, напрыклад. Цяпер жа размова ідзе хутчэй пра прынцып самасвядомасці — кім сябе чалавек адчувае на гэтай зямлі. Але спрацоўвае тут яшчэ і наша спрадвечнае: «Калі неабавязкова, то і навошта?»... Калі ў школьнай праграме было абавязковым вывучыць верш на памяць — і сёння сталыя людзі з лёгкасцю працытуюць Купалу або Коласа. А ці будзе хто вучыць тыя ж вершы проста таму, што яны напісаны па-беларуску? А матывацыі, акрамя самасвядомасці, у нас сёння фактычна няма.

«Звязда»:

— Як бы там ні было, ёсць жа людзі, якія валодаюць мовай на вельмі прыстойным узроўні, пішуць і гавораць без памылак. І такіх людзей нямала. Адкуль жа тады столькі памылак на шыльдах, у рэкламе? Як зрабіць так, каб тыя, хто не ведае, як правільна, пракансультаваліся ў тых, хто ведае, асабліва калі размова ідзе пра афіцыйную, публічную сферу ўжывання мовы?

Ігар КАПЫЛОЎ:

— Зараз надзённа гучыць ініцыятыва, каб у нашым інстытуце запрацавала адмысловая экспертная камісія, якая будзе аналізаваць у першую чаргу рэкламу, праводзячы лінгвістычную экспертызу. Задача лінгвістычнай экспертызы — на аснове аб'ектыўных крытэрыяў, заснаваных на існуючых у дзяржаўных мовах лексічных, граматычных, арфаграфічных, пунктуацыйных, стылістычных нормах, ацаніць правільнасць напісання рэкламнага тэксту на стадыі яго падрыхтоўкі, праверыць яго жанрава-стылістычную адпаведнасць і адпаведнасць літаратурным нормам беларускай і рускай моў. Цяпер жа такая экспертыза не праводзіцца нікім, таму маем тое, што маем. На жаль, пакуль гэта ініцыятыва не рэалізаваная, а яе трэба праводзіць на ўзроўні ўнясення змяненняў у заканадаўства аб рэкламе. Але цяпер ствараецца адпаведная рабочая група, і, спадзяюся, у хуткім часе мы будзем мець рэальны вынік.

На жаль, мы сапраўды жывём у непісьменным візуальным асяроддзі — маю на ўвазе афармленне шыльдаў, назваў вуліц. Самы свежы паказальны прыклад — напісанне назвы новай вуліцы Юрыя Семянякі ў сталіцы. Пяць пад'ездаў — пяць варыянтаў напісання. У чым прычына? Не існуе ніякіх патрабаванняў, ніякай адказнасці для тых, хто гэтыя шыльды піша.

Уладзімір КОШЧАНКА:

— Калі мы займаліся падрыхтоўкай законапраекта аб геаграфічных назвах, я мэтанакіравана спрабаваў высветліць, хто адказны за напісанне назваў вуліц у сталіцы. Аказалася, што праўды тут не дабіцца. Калі ў меншых гарадах і пасёлках шыльды афармляюцца больш-менш аднастайна, то ў сталіцы — проста жах.

Аляксандр ЛУКАШАНЕЦ:

— Такая служба, якая будзе кантраляваць візуальныя надпісы на прадмет правапісу на абедзюх дзяржаўных мовах, сапраўды павінна быць. І павінна быць узаконена палажэнне, згодна з якім усе візуальныя публічныя надпісы павінны праходзіць адпаведную экспертызу. Калі б гэта было прынята на заканадаўчым узроўні, гэта дазволіла б больш строга патрабаваць выканання нормаў...

«Звязда»:

— Калі казаць пра моўную кампетэнцыю. Нярэдка чуваць нараканні, што для складанага, напрыклад, навукова-тэхнічнага тэксту ў беларускай мове не хапае слоў...

Аляксандр ЛУКАШАНЕЦ:

— Я з адказнасцю магу заявіць, што любы нават самы складаны навуковы тэкст можна з лёгкасцю выкласці па-беларуску. Слоў у мове хапае — праблема ў людзях, якія гэтых слоў не ведаюць. Я займаўся падрыхтоўкай беларускамоўнай часткі двух тэрміналагічных слоўнікаў — па парашковай металургіі і па ўласна металургіі. Абсалютна лёгка любыя тэрміны ў любой сферы дзейнасці або вытворчасці перадаюцца па-беларуску. Праблема нібыта недахопу слоў, лічу, надуманая.

Віктар ІЎЧАНКАЎ:

— Вельмі важна тут заўважыць яшчэ вось што. Калі сёння афіцыйная мова яшчэ цягне з XX стагоддзя вось такія формы: «На сённяшні дзень патэнцыяльныя магчымасці развіцця эканомікі залежаць ад спецыфічных асаблівасцей функцыянавання народнай гаспадаркі...» — што гэта за мова? Хто ёй захоча карыстацца? Сёння праблему ўжывання афіцыйнай мовы трэба разглядаць праз прызму таго, як яе ачалавечыць. Гэтага патрабуе сама жыццёвая практыка. Калі б гэта запрацавала — і законы, і нарматыўныя акты былі б больш зразумелыя.

Ірына КАНДРАЦЕНЯ:

— Наша афіцыйная мова, асабліва ў заканадаўчай сферы, у свой час была запазычаная з рускай. Статут Вялікага Княства Літоўскага стаў асновай заканадаўчых актаў Маскоўскай дзяржавы. Шмат лексічных адзінак, якія зараз успрымаюцца як калькі, на самай справе вяртаюцца ў беларускую мову-крыніцу. А моўныя сістэмы, як ужо гаварылася сёння, у нас розныя.

«Звязда»:

— Афіцыйную публічную мову сапраўды агульнымі намаганнямі можна прывесці да ладу. І нават устанавіць адказнасць за парушэнне нормаў. А вось беларуская мова ў асяроддзі нашых рэлігійных канфесій — пытанне больш далікатнае і складанае...

Ірына БУДЗЬКО:

— На пачатку 90-х гадоў мы маглі сказаць, што ў касцёле адна беларуская мова, у царкве — другая. Сёння сітуацыя выраўнялася, нашы канфесіі ў большасці выпадкаў прыйшлі да моўнага паразумення. Значна вырасла моўная кампетэнцыя ў святароў, якія выкарыстоўваюць беларускую мову падчас богаслужэнняў. Іншая справа, што не дайшлі да адзінства тэрміналогіі, якая ўжываецца. Прычына ў тым, што ў аснове каталіцкага богаслужэння ляжыць лацінскі пераклад, у аснове праваслаўнага — грэчаскі. Ні адзін, ні другі не прыйшоў наўпрост у беларускую мову: у каталіцкім відавочнае польскамоўнае і чэшскамоўнае пасярэдніцтва, у праваслаўным — царкоўнаславянскае, што не магло не адбіцца на тэрміналогіі. Так што можна сказаць, што, калі ўжыванне каталіцкіх або праваслаўных тэрмінаў не пярэчыць моўнай сістэме, мы павінны гэту тэрміналогію прыняць. І з боку прадстаўнікоў канфесій назіраецца імкненне да моўнага кансэнсусу. Амаль пазбеглі ўжо ў праваслаўных служэннях дзеепрыметнікаў на -учы, -ючы, нехарактэрных для беларускай мовы, замяніўшы на канструкцыю складаназалежнага сказа... Пакрысе ў беларускамоўнай царкоўнай тэрміналогіі «дабро» перамагло «блага» (цяпер «Благовещенье» перакладаецца як «Дабравешчанне»). І гэта абсалютна лагічна, бо кожны, хто валодае беларускай мовай, скажа, што слова «блага» ў ёй мае выключна негатыўнае значэнне.

Іншая справа, калі гэта тэрміналогія прымяняецца не ў сакральным, а ў публічным штодзённым ужытку. Напрыклад, назвы рэлігійных свят. Тут дагэтуль няма адзінства. Асабліва гэта датычыцца Божага Нараджэння, Раства, Ражджаства, Нараджэння Хрыстовага — якіх толькі варыянтаў не пабачыш у віншаваннях на вуліцах і ў публічных месцах... Тое ж самае з Вялікаднем, Вяльканацам і Пасхай, з Тройцай і Сёмухай... Мы казалі пра неабходнасць экспертызы або кантролю ў іншых сферах ужывання мовы. Мне здаецца, і ў дачыненні да рэлігійнай лексікі гэта тэма актуальная, але, паўтаруся, толькі там, дзе гэтыя тэрміны публічныя, у штодзённым ужытку...

«Звязда»:

— Падсумоўваючы ўсё сказанае сёння, які прынцып адносна ўжывання беларускай мовы актуальны больш: «Лепш менш, ды лепш» або «Абы карысталіся, навучымся ў працэсе»?

Аляксандр ЛУКАШАНЕЦ:

— Тут найперш варта сказаць, што сёння беларуская мова павінна стаць фактарам аб'яднання, а не раз'яднання, яна павінна кансалідаваць наша грамадства, нашу нацыю. Для гэтага неабходна пазбавіць беларускую мову як палітычных, так і культурных ярлыкоў і супрацьпастаўленняў.

Што датычыцца выкарыстання мовы, я лічу, што трэба сёння прымаць і вітаць любое беларускае маўленне, але трэба строга разумець, што ёсць сферы, дзе павінен выкарыстоўвацца толькі літаратурны варыянт беларускай мовы.

Ігар КАПЫЛОЎ:

— Прынцып «Лепш менш, ды лепш» часта стрымлівае выкарыстанне беларускай мовы. Многія заяўляюць, што любяць і паважаюць роднае слова, але баяцца зрабіць памылкі, таму карыстаюцца рускай мовай. Таму я лічу, што трэба не баяцца памылак, у працэсе пастаяннага выкарыстання беларускай мовы іх колькасць будзе змяншацца. Дарогу можа пераадолець толькі той, хто ідзе, рухаецца.

Алена АНІСІМ:

— А яшчэ трэба стымуляваць выкарыстанне беларускай мовы, стымуляваць прафесіяналізм у яе выкарыстанні.

Ірына БУДЗЬКО:

— Трэба пашыраць узорнае беларускамоўнае маўленне, каб у тых, хто хоча правільна гаварыць па беларуску, быў наглядны прыклад для пераймання.

Віктар ІЎЧАНКАЎ:

— Я за тое, каб беларускай мовы было «больш і лепш». Ці ўдасца гэтага дасягнуць — залежыць не толькі ад усіх разам, але і ад кожнага паасобку.

Круглы стол правяла Алена ЛЯЎКОВІЧ.